

Eski Uygurca *Buddhāvataṃsaka-sūtra* Tefsirine İliřkin Belgeler (20, 27, 28 ve 29. Yapraklar)

Uğur UZUNKAYA*
Tümer KARAAYAK**

Öz

Sanskritçe *Buddhāvataṃsaka-sūtra* ‘çiçek bezeme *sūtrası*’ ve Çince tercümesiyle *Huayan jing* Budizmin en hacimli eserlerinden biridir. *Buddhāvataṃsaka-sūtra* Budizmin Çin’de oluşum gösteren ve daha sonra Doğu Asya’ya yayılan Huayan ekolünün de yazımsal temelini oluşturur. Bu ekol dünyadaki bütün olguların birbiriyle karşılıklı iç içe geçmiş olduğu düşüncesini temel alır. Bu çalışma daha önce yayımlanmamış Eski Uygurca *Buddhāvataṃsaka-sūtra* tefsirine ait metin parçaları hakkındadır. Bugün bu fragmanlar Berlin Brandenburg Bilimler Akademisi Turfan Koleksiyonu’nda sırasıyla U 1320 ([T I L] 3), U 1309 ([T I] 7), U 1307 ([T I] 8) ve U 1305 ([T I] 9) envanter numaralarıyla korunmaktadır. Mevzubahis bu fragmanlar Budizmin Yogācāra ekolünden gelişen Faxiang ekolüne ilişkin metin/metin parçalarının yer aldığı en az otuz bölümden oluşan bir derleme eser niteliğindeki Eski Uygurca yazma eserin 20. bölümünün 20, 27, 28 ve 29. yapraklarını oluşturmaktadır. Bu çalışmada bahsi geçen fragmanların çeviri yazıları ve harf çevirileri, Türkiye Türkçesine aktarmaları, metne ilişkin açıklamaları ve analitik dizini de ihtiva eden sözlüğü sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Budizm, *Buddhāvataṃsaka-sūtra*, Huayan ekolü, Eski Uygurca, metin neşri.

* Dr. Erzurum Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Erzurum, Türkiye.

Elmek: uguruzunkaya@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-4534-9305>

** Arş. Gör., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Bilecik, Türkiye.

Elmek: tumerkaraayak@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-2322-9663>

Geliş Tarihi / Received Date: 19.04.2020
Kabul Tarihi / Accepted Date: 24.06.2020

DOI: diledeara.723240

The Documents of Old Uyghur *Buddhāvataṃsaka-sūtra* (Leaf 20, 27, 28 and 29)

Abstract

Sanskrit *Buddhāvataṃsaka-sūtra* ‘flower ornament scripture’ is one of the most voluminous works of Buddhism with its *Huayan jing* in Chinese. *Buddhāvataṃsaka-sūtra* forms the literary basis of the Huayan school, which was developed in China and then spread to East Asia. This school is based on the idea that all the phenomena in the world are mutually interpenetration. This paper is about the fragments belonging to Old Uyghur *Buddhāvataṃsaka-sūtra* commentary, which has not been published before. These fragments are located at the Turfan Collection in Berlin Brandenburg Sciences and Humanities, with the archive numbers U 1320 ([T I L] 3), U 1309 ([T I] 7), U 1307 ([T I] 8) ve U 1305 ([T I] 9) respectively. These fragments in question constitute the 20th, 27th, 28th, and 29th leaves of the Old Uyghur manuscript, which is a compilation of at least thirty chapters containing the text / fragments related to the Faxiang school that developed from the Yogācāra school of Buddhism. In this paper, the transcription and transliteration of aforementioned Old Uyghur fragments, translations into Turkish, notes and glossary with an analytical index are presented.

Keywords: Buddhism, *Buddhāvataṃsaka-sūtra*, Huayan school, Old Uyghur, text edition.

Extended Summary

This paper deals with the edition of four fragments of the Huayan school of Buddhism. The article basically consists of six parts: (1) Introduction: A Brief Outline of *Buddhāvataṃsaka-sūtra*, (2) Framework of the Study and Method, (3) Transcription and Transliteration of Old Uyghur Text, (4) Translation of Old Uyghur Text, (5) Remarks on Old Uyghur Text, finally (6) Index-Glossary. In this extended summary, the study will be introduced in general terms.

In the chapter entitled *Introduction: A Brief Outline of Buddhāvataṃsaka-sūtra*, the aim is to introduce this Buddhist scripture. Sanskrit *Buddhāvataṃsaka-sūtra* ‘flower ornament scripture’ is one of the most voluminous works of Buddhism with its Huayan jing in Chinese. *Buddhāvataṃsaka-sūtra* forms the literary basis of the Huayan school, which was emerged in China and then spread to East Asia. This school is based on the idea that all the phenomena in the world are mutually interpenetration. Only two parts from *Buddhāvataṃsaka-sūtra* in Sanskrit have survived. The first is *Daśabhūmika-sūtra*, and the second is *Gaṇḍavyūha-sūtra*. This scripture has been translated three times from Sanskrit to Chinese. The first of these was carried out by Buddhahadra (佛大跋陀 *Fodabatu*) (359-429) in 421. The second translation was performed by monk Śikṣānanda from Khotan (實叉難陀 *Shichanantuo*) in 699. The third translation was done by Prajñā (般若 *Bore*). It was also translated into Tibetan. *Buddhāvataṃsaka-sūtra* essentially consists of two basic issues. One of them is “(1) eulogy of the Buddha’s unique abilities and his appearance in the world as a teacher”, and another is (2) “description of the bodhisattva’s career.” (Hamar 2014: 149).

In the chapter entitled *Framework of the Study and Method*, the physical properties of the fragments used in the study are defined and information about the method followed is given. This paper is about the fragments belonging to Old Uyghur *Buddhāvataṃsaka-sūtra* commentary, which has not been published before. These fragments are preserved at the Turfan Collection in Berlin Brandenburg Sciences and Humanities, with the archive numbers U 1320 ([T I L] 3), U 1309 ([T I] 7), U 1307 ([T I] 8) and U 1305 ([T I] 9) respectively. These fragments in question constitute the 20th,

27th, 28th, and 29th leaves of the Old Uyghur manuscript, which is a compilation of at least thirty chapters containing the fragments related to the Faxiang school that developed from the Yogācāra school of Buddhism. There are 12 lines on the recto and 12 lines on the verso of U 1320 ([T I L] 3), which forms the 20th leaf of the 20th chapter. This fragment has the pagination *y(e)g(i)rminç ülüş y(e)g(i)rmi p(a)t(a)r* ‘chapter 20, leaf 20’. Both sides of the fragment are damaged. The 10th line of the recto is seriously damaged. U 1309 ([T I] 7), which forms the 27th leaf of the 20th chapter, has a total of 16 lines on the recto and verso of 8 lines; however, the first five lines on the recto of the fragment could be fully preserved. The back-page of the fragment is damaged from the fifth line. This fragment has the pagination *y(e)g(i)rminç ülüş yeti otuz* ‘chapter 20, (leaf) 27’. U 1307 ([T I] 8), which forms the 28th leaf of the 20th chapter, has a total of 16 lines on the recto and verso pages of 8 lines; however, the first five lines on the recto of this fragment have been preserved as a whole, while the last lines are damaged. The back-page of the fragment is also damaged from the fifth line, and only a few letters were detected in the last line. This fragment has the pagination *y(e)g(i)rminç ülüş säkiz otuz* ‘chapter 20, (leaf) 28’. On the front and back pages of U 1305 ([T I] 9), which forms the 29th leaf of the 20th chapter, there are 14 lines in total; however, only a few letters could be detected in the last line of the front-page of this fragment. The back-page of the fragment was completed with some equivalent lines. This fragment has the pagination *y(e)g(i)rminç ülüş tokuz otuz* ‘chapter 20, (leaf) 29’.

In the chapter named *Transcription and Transliteration of Old Uyghur Text*, the method related to the transcription and transliteration in *Uigurisches Wörterbuch* was followed (Röhrborn 1977-1998: 9-10 and 13-14; Röhrborn 2010: XXXIII-XXXV). In the chapter entitled *Translation of Old Uyghur Text*, while the Old Uyghur text was translated into Turkish, it was tried to adhere to the original text as much as possible. Since the Chinese equivalent text of this Old Uyghur text has not been identified yet, the concepts related to Buddhism and the issues related to the Turkic language have been mentioned as far as can be determined in the chapter titled *Remarks on Old Uyghur Text*. The index section of the paper has been prepared in an analytical context and all of the words that have been preserved in the text are included in this chapter. This article will be followed by the edition of other texts related to chapter 20. This study aims to make a small contribution to the determination of the schools of Central Asian Turkish Buddhism and to reveal the canon of Turkish Buddhism.

Giriş: *Buddhāvataṃsaka-sūtra*'ya Kısa Bir Bakış

Sanskritçe *Buddhāvataṃsaka-sūtra* ‘çiçek bezeme *sūtrası*’ ve Çincesiyle *Huayan jing* (華嚴經) Budizmin en hacimli eserlerinden biridir. *Buddhāvataṃsaka-sūtra* Budizmin Çin’de oluşum gösteren ve daha sonra Doğu Asya’ya yayılan Huayan (華嚴) ekolünün de yazımsal temelini oluşturur. Bu ekol dünyadaki bütün olguların birbiriyle karşılıklı iç içe geçmiş olduğu düşüncesini temel alır. *Buddhāvataṃsaka-sūtra*’nın Sanskritçesinden sadece iki bölüm günümüze ulaşmıştır. Bunlardan birincisi “Bodhisattva’nın manevi gelişimini tasvir eden *Daśabhūmika-sūtra*” ve ikincisi “Sudhana isimli genç bir çocuğun yolu arayışıyla ilişkilendirildiği *Gaṇḍavyūha-sūtra*”dır (Hamar 2007: 141). Bu *sūtra* Sanskritçeden Çinceye üç kez tercüme edilmiştir. Bunlardan ilki Buddhābhadrā (佛大跋陀 *Fodabatu*) (359-429) tarafından 421’de gerçekleştirilmiştir ve bu altmışıncı fasikül *Huayan jing* olarak adlandırılır (krş. Chiu 2016: 55; Hamar 2007: 147-149; Hamar 2014: 149). İkinci tercüme Hotenli keşiş Śīksānanda (實叉難陀 *Shichanantuo*) tarafından 699’da gerçekleştirilmiş ve bu da sekseninci fasikül *Huayan jing* olarak bilinir (krş. Chiu 2016: 55; Hamar 2007: 149-150; Hamar 2014: 149). Üçüncü tercüme Prajñā (般若 *Bore*) tarafından yapılmıştır. (krş. Chiu 2016: 55; Hamar 2007: 147-149; Hamar 2014: 149). Aynı zamanda bu *sūtra* Tibetçeye de tercüme edilmiştir. Tibetçe tercüme, “dokuzuncu yüzyılın ilk çeyreğinde iki Hindistanlı üstat Jinamitra ve Surendrabodhi ve bir Tibetli üstat Ye-shes-sde tarafından tamamlanmıştır” (Hamar 2014: 149; ayrıca krş. Hamar 2007: 154).

Mahāyāna Budizmine ilişkin bir *sūtra* bir olan *Buddhāvataṃsaka-sūtra* “Buddha’nın bodhi ağacının altında aydınlanmaya eriştiğini fark ettiği gibi, nihai gerçeğin en mükemmel izahı olarak kabul edilir” (Hamar 2014: 148; ayrıca krş. Hamar 2015: 115a; Hamar 2007: XIII). Bir terim olarak *Buddhāvataṃsaka*, “kişinin yalnızca bir Buddha tarafından gerçekleştirilebilecek kendi bedeninin çoğaltımı mucizesinin özel bir türü anlamına gelir” (Hamar 2015: 115b). *Buddhāvataṃsaka-sūtra* esasen iki temel konudan mürekkeptir. Bunlardan biri “(1) Buddha’nın yete-

neklerini ve bir üstat olarak dünyadaki görünüşünü övme”dir ve bir diğeri de “(2) Bodhisattva’nın gidiş yolunu betimleme”dir (Hamar 2015: 115b; ayrıca krş. Hamar 2014: 149). Bu *sūtranın* iki ünlü bölümü olan *Daśabhūmika* ve *Gaṇḍavyūha*’da Bodhisattva uygulamalarını tasvir edilir (Hamar 2015: 115a-116b; Hamar 2014: 149). *Daśabhūmika*, Bodhisattva’nın bütün canlıları ızdıraptan kurtarmasının on aşamasını betimler (ayrıca bk. Tokyürek 2019: 303). Bunlar şöyledir:

(1) ‘Neşe’ (Hamar 2015: 116a) aşaması Skt. *pramuditā* (Edgerton 1953: 383b), Çin. 歡喜地 *huanxi di* (DDB; Hirakawa 1997: 682a), EUyg. *pramudit ārtiñü ögrünçü atl(i)g oron* (Tokyürek 2018: 512²⁸¹⁷⁻²⁸¹⁸) karşılığındadır.

(2) ‘Kirlilikten kurtulma’ (Hamar 2015: 116a) aşaması Skt. *vimalā* (Edgerton 1953: 496a), Çin. 離垢地 *ligou di* (DDB; Hirakawa 1997: 1234a), EUyg. *vimala kirsiz arıg atl(i)g oron* (Tokyürek 2018: 513²⁸²⁶⁻²⁸²⁷) karşılığındadır.

(3) ‘İhtişam’ (Hamar 2015: 116a) aşaması Skt. *prabhākarī* (Edgerton 1953: 382b), Çin. 發光地 *faguang di* (DDB; Hirakawa 1997: 860a), EUyg. *prabañkari y(a)ruṭḍaḍaḍi yaşuṭḍaḍi atl(i)g oron* (Tokyürek 2018: 513²⁸³³⁻²⁸³⁴) karşılığındadır.

(4) ‘Parlaklık’ (Hamar 2015: 116a) aşaması Skt. *arcişmatī* (Edgerton 1953: 66a), Çin. 焰慧地 *yanhui di* (DDB), EUyg. *arcişmati yalınayur bilgä bilig atl(i)g oron* (Tokyürek 2018: 514²⁸⁴³⁻²⁸⁴⁴) karşılığındadır.

(5) ‘Üstesinden gelmesi zor’ (Hamar 2015: 116a) aşaması Skt. *sudurjayā* (Edgerton 1953: 598b), Çin. 難勝地 *nansheng di* (DDB; Hirakawa 1997: 1239b), EUyg. *sudurçaya alpḍa yegäḍḍaḍi atl(i)g oron* (Tokyürek 2018: 515²⁸⁵²⁻²⁸⁵³) karşılığındadır.

(6) ‘Mevcudiyet’ (Hamar 2015: 116a) aşaması Skt. *abhimukhī* (Edgerton 1953: 55a), Çin. 現前地 *xianqian di* (DDB; Hirakawa 1997: 824b), EUyg. *abimuke yüüz yügärü boldaḍi atl(i)g oron* (Tokyürek 2018: 515²⁸⁶⁰⁻²⁸⁶¹) karşılığındadır.

(7) ‘Uzak seyahat’ (Hamar 2015: 116a) aşaması Skt. *dūraṃgamā* (Edgerton 1953: 268b), Çin. 遠行地 *yuanxing di* (DDB; Hirakawa 1997: 1163b), EUyg. *ḍuraṅgama sñjarkı yorıklıg atl(i)g oron* (Tokyürek 2018: 515-516²⁸⁶⁷⁻²⁸⁶⁸) karşılığındadır.

(8) ‘Sabitlik’ (Hamar 2015: 116a) aşaması Skt. *acalā* (Edgerton 1953: 6b), Çin. 不動地 *budong di* (DDB; Hirakawa 1997: 52b), EUyg. *açala täpräncsiz atl(i)g oron* (Tokyürek 2018: 516₂₈₇₅₋₂₈₇₆) karşılığındadır.

(9) ‘Mükemmel bilgelik’ (Hamar 2015: 116a) aşaması Skt. *sādhumātī* (Edgerton 1953: 590b), Çin. 善慧地 *shanhui di* (DDB; Hirakawa 1997: 266a), EUyg. *sağumati bilgä biligtä użanmak oron* (Tokyürek 2018: 516-517₂₈₈₂₋₂₈₈₃) karşılığındadır.

(10) ‘Dharma bulutu’ (Hamar 2015: 116a) aşaması Skt. *dharmameghā* (Edgerton 1953: 280b), Çin. 法雲地 *fayun di* (DDB; Hirakawa 1997: 717b), EUyg. *darmamıg nom bulıt atl(i)g oron* (Tokyürek 2018: 517₂₈₉₀₋₂₈₉₁) karşılığındadır.

Buddhāvataṃsaka-sūtra’da yer alan “imanın on aşaması (Çin. 十信 *shixin*)” (bk. Hamar 2015: 116a), “on ikamet yeri (Çin. 十住 *shizu*)” (bk. Hamar 2015: 116a), “on uygulama (Çin. 十行 *shixing*)” (bk. Hamar 2015: 116b) ve “faziletin on ithafı (Çin. 十迴向 *shihuixiang*)” (bk. Hamar 2015: 116b) gibi kavramlar da bu eserin muhtevasına ilişkin başka hususlardır.

Çalışmanın Çerçevesi ve İzlenen Usul

Bu çalışma daha önce yayımlanmamış Eski Uyurca *Buddhāvataṃsaka-sūtra* tefsirine ait metin parçaları hakkındadır. Bugün bu fragmanlar Berlin Brandenburg Bilimler Akademisi Turfan Koleksiyonu’nda sırasıyla U 1320 ([T I L] 3), U 1309 ([T I] 7), U 1307 ([T I] 8) ve U 1305 ([T I] 9) envanter numaralarıyla korunmaktadır. Bu fragmanlar Budizmin Yogācāra ekolünden gelişen Faxiang ekolüne ilişkin metin/metin parçalarının yer aldığı “en az otuz bölümden oluşan” (Özertural 2012: 14) bir derleme eser niteliğinde Eski Uyurca yazma eserin 20. bölümünün 20, 27, 28 ve 29. yapraklarını oluşturmaktadır. Berlin Turfan Koleksiyonu’nda korunan bu derleme eserin 20. bölümü K. Kitsudō’nun 2009 tarihli ve “A preliminary report on the study of the so-called Uigur Lehrtext: Chapter 20 and 21” başlıklı henüz yayımlanmamış olan yazısında tanımlanmıştır. K. Kitsudō, “20. bölümde ‘donanım safhası’nın (Skt. *sambhāra-avasthā*) tarif edildiğini, bunun da açıkça 20. bölümde ekseriyetle atıf yapılan *Buddhāvataṃsaka-sūtra*’ya yazılmış bir tefsirden tercüme edildiğini” belirtir (Özertural 2012: 14).

20. bölümün 20. yaprağını oluşturan U 1320'nin ([T I L] 3) ön sayfasında 12, arka sayfasında da 12 satır bulunmaktadır.¹ Bu fragmanda *y(e)g(i)rminç ülüş y(e)g(i)rmi p(a)t(a)r* '20. bölüm, 20. yaprak' numaralandırması mevcuttur. Fragmanın her iki tarafı da hasarlıdır. Ön sayfanın 10. satırı ciddi hasar görmüştür. 20. bölümün 27. yaprağını oluşturan U 1309'un ([T I] 7) ön ve arka sayfasında 8 satırdan toplam 16 satır mevcuttur; ancak fragmanın ön yüzündeki ilk beş satırı bütünlüklü olarak korunabilmiştir.² Fragmanın arka yüzü ise beşinci satırdan itibaren hasarlıdır. Bu fragman *y(e)g(i)rminç ülüş yeti otuz* „, *toñuz üdintä bitildi* '20. bölüm, 27. (yaprak), domuz zamanında yazıldı' ifadesi mevcuttur. 20. bölümün 28. yaprağını oluşturan U 1307'nin ([T I] 8) ön ve arka sayfalarında 8 satırdan toplam 16 satır bulunur; ancak bu fragmanın ön yüzündeki ilk beş satır bütünlüklü olarak korunabilmişken son satırlar hasarlıdır.³ Fragmanın arka yüzü de beşinci satırdan itibaren hasarlı olup son satırda sadece birkaç harf tespit edilebilmiştir. Fragmanda *y(e)g(i)rminç ülüş säkiz otuz* '20. bölüm, 28. (yaprak)' numaralandırması bulunmaktadır. 20. bölümün 29. yaprağını oluşturan U 1305'in ([T I] 9) ön ve arka sayfalarında 7 satırdan toplam 14 satır vardır; ancak bu fragmanın ön yüzünün son satırında yalnızca birkaç harf tespit edilebilmiştir.⁴ Fragmanın arka yüzü bazı eş değer satırlar yardımıyla tamamlanmıştır. Fragman *y(e)g(i)rminç ülüş tokuz otuz* '20. bölüm, 29. (yaprak)' numaralandırmasına sahiptir.

Bu çalışma zikredilen fragmanların çeviri yazıları ve harf çevirilerini, Türkiye Türkçesine aktarmalarını, metne ilişkin açıklamalarını ve dizin-sözlüğünü içermektedir. Fragmanların çeviri yazısı ve harf çevirisinde *Uigurisches Wörterbuch*'da belirlenen çeviri yazısı ve harf çevirisi usulü takip edilmiştir (Röhrborn 1977-1998: 9-10 ve 13-14; Röhrborn 2010: XXXIII-XXXV). Eski Uygurca metin Türkiye Türkçesine aktarılırken mümkün mertebe orijinal metne sadık kalınmaya çalışılmıştır. Bu Eski Uygurca metnin Çince eş değer metni henüz tespit edilemediğinden açıklamalar bölümünde tespit edilebildiği kadarıyla Budizme ilişkin kavramlar ile Türk diline ilişkin meselelere değinilmiştir. Çalışmanın dizin kısmı analitik bağlamı olarak hazırlanmıştır ve metindeki bütünlüklü olarak korunabilmiş sözcüklerin tamamı bu bölüme dahil edilmiştir. Bu yazıyı yine 20. bölüme ilişkin diğer metinlerin yayımı izleyecektir.

1 Fragmanın ayrıntılı katalog bilgisi için bk. Özertural 2012: 209, katalog nu. 251.

2 Fragmanın ayrıntılı katalog bilgisi için bk. Özertural 2012: 210, katalog nu. 252.

3 Fragmanın ayrıntılı katalog bilgisi için bk. Özertural 2012: 210-211, katalog nu. 253.

4 Fragmanın ayrıntılı katalog bilgisi için bk. Özertural 2012: 211-212, katalog nu. 254.

Eski Uygurca Metnin Çeviri Yazısı ve Harf Çevirisi

U 1320 ([T I L] 3)

20. bölüm 20. yaprak

ön

(01)	1	... ,, tört törlüg ülgüsü[z] ... ... l'r ,, twyrt twyrlwk 'wylqsw/ ...
(02)	2	bışrunsarlar ötrü ... .. pyřrwns'r l'r 'wytrw pwl/...
(03)	3	ädgü kılınçların ävirä ... 'dkw qylynç l'ryn 'vyr' ...
(04)	4	kolurlar ,, ıyat ... .. qwlwr l'r ,, 'yy't/ ... ..
(05)	5	larımın imrär[igmä] ... .. l'rymyn 'ymr'r/// ... ..
(06)	6	ažun tnl(ı)g ... .. ”ž wn tynlq 'w... ..
(07)	7	ülüg ... .. 'wylwk pwl... ..
(08)	8	küçi... .. kwyçy//... ..
(09)	9	arınm... .. ”rynm... ..
(10)	10	... .. k' ... ..
(11)	11	pret y[ılkı] ... .. pryt y/// ... ..
(12)	12	ämğäkdin ... .. 'mk'k dyn ... ..

arka

- y(e)g(i)rmiñ ülüş y(e)g(i)rmi p(a)t(a)r ,,
 ykrmyñç ’wylwş ykrmy ptr ,,
- (13) 1 ... ,, asurelar eliginiñ
 ...yk ,, ’swry l’r ’ylyky nynk
- (14) 2 ... çambu söğüt yapırgaki
 ... ç’mpw swykw’t y’pyrq’qy
- (15) 3 ... ,, tag basguklariniñ
 ... ,, t’q p’sqwq l’ry nynk
- (16) 4 ... .. tüün
 ... .. /lwt twytw’n
- (17) 5 ... .. [bü]tgüsiñä
 ... .. ///tkwsynk’
- (18) 6 ... .. tiñilmädin
 ... .. /n tydylm’dyn
- (19) 7 ... .. [ançu]layu ymä
 ... .. ///l’yw ym’
- (20) 8 ... .. üzä
 ... .. r ’wyz ’
- (21) 9 ... .. [niz]vanilar⁵
 ... .. /// vn’y l’r
- (22) 10 ... .. [tö]rlüg
 ... .. ///rlwk
- (23) 11 ... .. ,, tokuz
 ... .ş ,, twq’wz
- (24) 12 ... .. üzä
 ... .. r ’wyz ’

U 1309 ([T I] 7)

20. bölüm 27. yaprak

5 <lar> eki satırın sonuna kursiv yazıyla yazılmıştır.

ön

- (25) 1 öñi öñi tolp oronka yetgülık
'wynky 'wynky twlp 'wrwn q' yytkwlvk
- (26) 2 ädrämlärkä tägmişkä yänä bo buyan ävirmäk
'dr'm l'rk' t'kmyş k' y'n' pw pwy'n 'vyrm'k
- (27) 3 içintä kılmış⁶ buyanın tolp oronta barçada
'yçynt' qylmyş pwy'nyn twlp 'wrwn t' p'ç' d'
- (28) 4 tägzün ... kolmışka anın bo buyan
t'kz wn ty...wn qwlvmyş q' 'nyn pw pwy'n
- (29) 5 ävirmä[k] ... .. kılıp oronka yetürmäk
'vyrm'/ ... .. qylyp 'wrwn q' yytwrw'k
- (30) 6 ... .. ,, bo ätür törtünç
... ..//r ,, pw 'rwr twyrtwnç
- (31) 7 ... .. [bu]yan ävirmäk ,,
... .. //y'n 'vyrm'k ,,
- (32) 8 ... .. lyq̄
... .. lyq̄

arka

- y(e)g(i)rminç ülüş yeti otuz ,, tonjuz üdintä bitildi ,,
ykrmyñç 'wylwş yyty 'wtwz ,, twnkwz 'wydynt' pytyldy ,,
- (33) 1 b(ä)lgürmiş ,, täñäşisiz yöläşürügsüz idok
plkrmyş ,, t'nk'sysyz ywl'swrwkswz 'ydwq̄
- (34) 2 kutlug yer oronlar ärsär ,, kim anta bilgä
qwtlwq̄ yyr 'wrwn l'r 'rs'r ,, kym 'nt' pylk'
- (35) 3 biliglig idok⁷ burhanlar ,, burhan kutın bulmışların
pylyklyk 'ydwq̄ pwrq'n l'r ,, pwrq'n qwtyn pwlmyş l'ryn
- (36) 4 körkitip ,, nomlug tilgän ävirip ulug küü
kwyrkytyp ,, nwmlwq̄ tylk'n 'vyryp 'wlwq̄ kwv
- (37) 5 kälilig ädrämlär ... ..
k'lyk 'dr'm l'r t's' // ... .. /k
- (38) 6 burhanlar işin ... ..
pwrq'n l'r 'yšyn ... ..
- (39) 7 lar ärsär ,, ...
l'r 'rs'r ,, ' ... ..
- (40) 8 etig ... ..
'ytyk ... ..

---

6 <l> harfinin çengeli yazılmamıştır.

7 Sözcük satırın üstüne yazılmıştır.

U 1307 ([T I] 8)

20. bölüm 28. yaprak

ön

- (41) 1 sakırsız nomlar yalnız bir nomda tutulmuşın
s'qyşsyz nwm l'r y'lnkwz pyr nwmd' twtwlmyşyn
- (42) 2 bilgäli uyur ,, üçünç burhanlardan äşidmiş
bylk'ly 'wywr ,, 'wyçwnç pwrq'n l'r dyn 'şydmyş
- (43) 3 nomug unitmaksız bulur ,, törtünç burhan-
nwmwq 'wnytm'qşyz pwlwr ,, twyrtwnç pwrq'n
- (44) 4 lar y(a)rılıkamış ürtüglüg⁸ kizläklig nomlarnıñ
l'r yrlyq'myş 'wyrtwklwk kyz l'klyk nwm l'r nynk
- (45) 5 alın [altag]ın ... .. bolur ,, beşinç ol nom
''lyn //lyyn ... ..y pwlwr ,, pyşynç 'wl nwm
- (46) 6 ... .. [t]äglök ärtükin
... .. /'klwk 'rdwkyn
- (47) 7 ... .. kök kalık
... .. kwyk q'lyq
- (48) 8 ... .. altınç
... .. ''ltyñç

arka

- y(e)g(i)rminç ülüş säkiz otuz
ykrmyñç 'wylwş s'kyz 'wtwz
- (49) 1 üläyürlär ,, köni nom⁹ törö tuttururlar¹⁰ ,, k(ä)ntü-
'wyl'ywr l'r ,, kwyny nwm twyrw twttwrwr l'r ,, kntw
- (50) 2 läri yalnızın bir kuşatreliğ ak bolup
l'ry y'lnkwz yn pyr kwş'try lyq ''q pwlwp
- (51) 3 kayudın sıñar ugrasar ,, ol yınakdınkı
q'yw dyn synk'r 'wqr's'r ,, 'wl yynk'qdynqy
- (52) 4 iş küdüglärin tıdıqsız adasız bütürür-
'yş kwydwk l'ryn tydyqsyz 'd'syz pwytwrwr
- (53) 5 läär ,, arınmaklığ ... ..
l'r ,, ''rynm'q lyq yw...// y/.../ty

8 Sözcüğün ilk iki harfi <'w> satırın altına yazılmıştır.

9 Sözcük satırın üstüne yazılmıştır.

10 Sözcükte yer alan üçüncü sıradaki <D> satırın üstüne yazılmıştır.

- (54) 6 üzä başların ... ..
'wyz 'p'ş l'ryn ... ..k
- (55) 7 lig çog ... ..
lyk çwq ... ..
- (56) 8 l'r ... ..
l'r ... ..

U 1305 ([T I] 9)

20. bölüm 29. yaprak

ön

- (57) 1 lag tnl(i)glarıg b(ä)kintin (*oku*: bagıntın) bukagusıntın
l'q tynlq l'ryq pkyntyn pwq'qwsyntyn
- (58) 2 kutgarurlar ,, yazmış yañılmış kişi
qwtq'rwr l'r ,, y'z myş y'nkylmyş kyşy
- (59) 3 läriğ yazukıntın boşuyurlar ,, ölümçi
l'ryk y'z wqyntyn pwşwywr l'r ,, 'wylwmçy
- (60) 4 tnl(i)glarıg isig özlärin yolug barıp
tynlq l'ryq 'ysyk 'wyz l'ryn ywlwq p'ryp
- (61) 5 ölümintin [oz]gururlar ,, takı ymä kim-
'wylwmyntyn /// qwrwr l'r ,, t'qy ym' kym
- (62) 6 *lä*r bir[ök] ... .. tutşı tügmä
l'r pyr/// ... ..wn twtşy twykm'
- (63) 7 ... ..
... .. nyn

arka

- y(e)g(i)rminç ülüş tokuz otuz
ykrmyñç 'wylwş twqwz 'wtwz
- (64) 1 b(ä)kütgükä eyin bolurlar ,, terinintä
pkwtkw k' 'yyyn pwlwr l'r ,, tyrynynt'
- (65) 2 kuvraginta uz yığınmak üzä ädgü yiltiz-
qwwr'qynt' 'wz yyqynm'q 'wyz ' 'dkw yylytz
- (66) 3 läriğ b(ä)kütgükä eyin bolurlar ,, äd
l'ryk pkwtkw k' 'yyyn pwlwr l'r ,, 'd
- (67) 4 tavar yevägintä uz yığınmak üzä ädgü
t'v'r yyv'kynt' 'wz yyqynm'q 'wyz ' 'dkw
- (68) 5 yiltizläriğ b(ä)kütgükä [eyin] bolurlar ,,
yylytz l'ryk pkwtkw k' //// pwlwr l'r ,,

- (69) 6 buşı bermäkdä uz [yığınmak üzä] ädgü
pwşy pyrm'k d' 'wz // // // // // // // // / 'dkw
- (70) 7 yiltiz/[äriḡ b(ä)kütgükä eyin bolurlar]
yylytz // // // // // // // // // // // //

Eski Uygurca Metnin Türkiye Türkçesine Aktarması

U 1320 ([T I L] 3) (ön)

(1) ... dört türlü sayısız ... (2) öğreneler sonra ... (3) sevaplarını çevirerek ... (4) isterler. Utanma ... (5) ... bütün ... (6) hayat şeklindeki canlı ... (7) pay ... (8) gücü ... (9) temizlenm[ek]... (10) ... (11) aç ruh (Skt. *preta*), hayvan ... (12) sıkıntıdan ...

U 1320 ([T I L] 3) (arka)

[yirminci bölüm, yirminci yaprak] (1) ... şeytanlar (Skt. *asura*) hanının (2) ... elma (Skt. *jambu*) ağacı yaprağı (3) ... dağ kitlelerinin (4) ... duman (5) ... ikmaline (6) ... terkedilmeden (7) ... bu şekilde de (8) ... ile (9) ... hırslar (Skt. *kleśa*) (10) ... türlü (11) ... dokuz (12) ... ile

U 1309 ([T I] 7) (ön)

(1) başka başka her yere yetecek (2) faziletlere ulaşmışa yine bu sevabın tevcihini (3) içinde işlenmiş sevabını her yerde tamamen (4) ulaşsın. Arzu edilene bu yüzden bu sevabın (5) tevcihini ... işleyerek yere ulaştırma (6) ... dördüncü budur (7) ... sevabın tevcihini (8) ...

U 1309 ([T I] 7) (arka)

[yirminci bölüm, yirmi yedinci (yaprak), domuz vaktinde yazıldı] (1) ortaya çıkmış. Benzersiz₂ kutsal₂ (2) yerler₂ ise, öyle ki orada bilgelik₂ (3) kutsal Buddhalar, Buddha kutsallığına eriştiklerini (4) gösterip öğretili tekerleği çevirerek çok büyüdü (5) faziletler ... (6) Buddhalar işini ... (7) ... ise, ... (8) donanım ...

U 1307 ([T I] 8) (ön)

(1) sayısız öğretiler ancak bir öğretilerde tutulduğunu (2) bilirler. Üçüncü: Buddhalardan işitmiş (3) öğretiyi unutmaksızın bulurlar. Dördüncü: Buddhalara [ın] (4) buyurduğu gizli₂ öğretilerin (5) usul₂ünü ... olur. Beşinci: O öğretisi (6) ... kör olduğunu (7) ... gökyüzü₂ (8) ... Altıncı:

U 1307 ([T I] 8) (arka)

[yirminci bölüm, yirmi sekizinci (yaprak)] (1) paylaşırlar. Hakiki öğreti₂ tuttururlar. Kendileri (2) yalnızca Buddhanın bir gölgesi ak olup (3) hangi taraftan niyetlenirse, o yöndeki (4) işleri₂ engelsiz [ve] tehlikesiz tamamlarlar. (5) Temizlenme ... (6) ile başlarını ... (7) parıltı ... (8) ...

U 1305 ([T I] 9) (ön)

(1) ... canlıları bağ₂ından (2) kurtarırlar. Hata işlemiş₂ kişileri (3) suçundan serbest bırakırlar. Ölmek üzere olan canlıların sıcak bedenleri yolu gidip (5) ölümünden kurtulurlar. Yine (6) her kim ... daima bağlamak... (7) ...

U 1305 ([T I] 9) (arka)

[yirminci bölüm, yirmi dokuzuncu (yaprak)] (1) zincire uygun davranırlar. (2) Topluluk₂ta iyi yoğunlaşma dolayısıyla iyi esasları (3) zincire uygun davranırlar. (4) Mal mülk donatımında iyi yoğunlaşma dolayısıyla iyi (5) esasları zincire [uygun] davranırlar. Sadaka vermede iyi [yoğunlaşma dolayısıyla] iyi (7) esas[ları zincire uygun davranırlar.]

Eski Uyurca Metne İlişkin Açıklamalar

(11) pret: EUyg. *pret* ifadesi Soğd. *pr'yt* (Gharib 1995: 281b, 7029. madde), Toharcanın A diyalektinde *pret* (Poucha 1955: 202) ve Toharcanın B diyalektinde *prete* (Adams 2013: 452) olarak tanıklanmış olup kökeni itibariyle Skt. *preta*'ya dayanır. Skt. *preta* 'hayalet, aç ruh' anlamındadır (Monier-Williams 1899: 711c).

(13) asure: EUyg. *asure* ifadesi Toharcanın A diyalektinde *asur* (Poucha 1955: 13), Toharcanın B diyalektinde *asüre* (Adams 2013: 35) ve *āsüre* (Adams 2013: 64) olarak tanıklanmıştır ve kökeni itibariyle Skt. *asura*'ya dayanmaktadır. Skt. *asura* 'şeytan' anlamındadır (Monier-Williams 1899: 121a; Rhys Davis-Stede 1921-25: 89).

(14) çambu: EUyg. *çambu*, Skt. *jambu* 'kırmızı elma ağacı' karşılığındadır (Monier-Williams 1899: 412b; Rhys Davis-Stede 1921-25: 277).

(15) basguk+larının: Erdal, *basguk* ifadesinin Mani yazılı bir metnin tanıklığında *başgok* yahut *başkok* şeklinde okunabileceğini belirtir (1991: 158-159). Burada *bas-* fiilinden hareketle *bas-guk* yapısı esas alınmıştır, ayrıca krş.

tag basgukınça Tezcan 1974: 44₃₆₃; *t(a)vgaç uluşk[a]* *basguk* Röhrborn 1991: 53₄₈₃₋₄₈₄.

(21) [niz]vani: EUyg. *nizvani*, Soğd. *nyzβ'ny(y)* / *nyzβ'n'k* 'tutku, hırs' sözcüğüne dayanır (Gharib 1995: 255b, 6371. madde) ve Skt. karşılığı ise *kleśa*'dır ve yine 'hırs, tutku' anlamlarındadır (Monier-Williams 1899: 324a; Edgerton 1953: 198a).

(26) buyan ävirmäk: EUyg. *buyan* 'sevap', Skt. *punya* 'uğurlu, hoş, iyi, erdemli, değerli, kutsal' karşılığındadır (Monier-Williams 1899: 632a). *buyan ävirmäk* 'sevabın tecvihi' ifadesi için bk. Tekin 1966: 390-391.

(33) tñjšisiz: Sözcüğün yapısı *tñj+ä-ş-i+siz* 'benzersiz, karşılaştırılmaz' şeklinde açıklanabilir. Erdal, *tñj* 'düzey' sözcüğünün mecazen zihnin 'temkinli' hâli olarak kullanıldığını belirtir (1991: 174). İsimden fiil yapma eki {+A-} ile *tñj+ä-* fiili 'paha biçmek, eşit değer biçmek' anlamına gelir (Erdal 1991: 424) ve üzerine aldığı işteş çatı {-(X)ş-} ile *tñj+ä-ş-* 'bir başkasına denk olmak' (Erdal 1991: 569; Clauson 1972: 526b; Nadalyayev vd. 1969: 552a) anlamı kazanır. *tñj+ä-ş-* fiili {+I} fiilden isim yapma eki ile *tñj+ä-ş-i* 'uygun, eşit' (Erdal 1991: 343) anlamındadır ve Erdal, {+I} ekinin bir zarf yapısında değil sıfat yapısında olduğunu (1991: 137) belirtir.

(33) yöläşürügsüz: Sözcüğün yapısı *yölä-ş-ür-üg+süz* 'benzersiz, karşılaştırılmaz' şeklinde açıklanabilir. *yölä-* 'desteklemek, destek olmak' (Erdal 1991: 630; Clauson 1972: 919b) fiilinin üzerine gelen işteş çatı {-(X)ş-} ile sözcük 'benzetmek' anlamı kazanmıştır (Erdal 1991: 574; Clauson 933a), Erdal *yölä-* ile *yöläş-* arasındaki anlamsal ilginin bir Sanskritisizm gibi anlaşıldığını belirtir (1991: 574). *yöläş-* üzerine gelen ettirgen çatı {-Ur-} ile oluşan *yöläşür-* fiilinin üzerine gelen {-(X)g} fiilden isim yapma ekiyle oluşan *yöläşürüg* sözcüğü 'benzetme, karşılaştırma, kıyas' (Erdal 1991: 219; Kara-Zieme 1976: 102b) anlamına gelmektedir. Metinde *tñjšisiz yöläşürügsüz* 'benzersiz₂, karşılaştırılmaz₂' bir ikileme olarak kullanılmaktadır.

(36-37) küü kälig ädrämlär: Bu ifade için ayrıca krş. *küü kälig ädrämin çapturgalı udı* Röhrborn 1991: 54₅₀₀₋₅₀₁.

(44) *ürtüglüg kızläklig* 'örtülü₂, gizli₂' ikilemesi için bk. Ölmez 2017: 300.

(50) kuşatre+lığ: EUyg. *kuşatre* sözcüğü Toharcanın B diyalektinde *kşāt(t)re* (~ *k(u)şātre*) ‘şemsiye’ olarak tanıklanmıştır (Adams 2013: 260) ve sözcük Skt. *chattra*’ya dayanır (Monier-Williams 1899: 404a).

(57) b(ä)kintin (oku: *bagıntın*) bukagusıntın: Burada *b(ä)kintin* ifadesi *bagıntın* yahut da *b(a)gıntın* şeklinde düzeltilerek okunmalıdır; zira EUyg. *b(ä)k* ‘sağlam, sıkı, berk’ anlamlarında olup metindeki bağlamla uyuşmamaktadır (fakat yine krş. *b(ä)k bukagulukta* ‘sıkıca kapalı zindan’ Wilkens 2007: 242₃₁₂₀). Bununla birlikte *b(ä)k* burada *bukagu*’nun ‘zincir, bağ’ bir sıfatı olmaktan çok eş anlamlı bir sözcük, bir ikileme unsuru olarak görünmektedir, nitekim EUyg. ’da görülen ikilemelerin çoğunda olduğu gibi burada da her iki sözcüğe aynı ekler getirilmiştir. *bag bukagu* ‘bağ, bukağı’ ikilemesi için bk. Ölmez 2017: 255.

(69) *uz* [yığınmak üzä]: Tamamlama bütünüyle 65. satıra göredir.

(70) ädgü yiltizl[äriğ b(ä)kütgükä eyin bolurlar]: Tamamlama bütünüyle 65-66. satırlara göredir.

Dizin ve Sözlük

A

adasız ‘tehlikesiz’ *tıdıgsız a. bütürürlär* 52

ak ‘ak, beyaz’ *bir kuşatreliğ a. bolup* 50

al ‘usul, metot’ *a. +ın [altag]ın ‘usul₂, metot₂’ a. +ın [altag]ın* 45

[altag] ‘usul, metot’ *alın a. +ın ‘usul₂, metot₂’ alın [a. +]ın* 45

altınç ‘altıncı’ ... *a.* 48

[ançu]layu ‘bu şekilde, böylece’ ... *a. ymä* 19

anın ‘bu sebeple’ *a. bo buyan ävirmä[k]* 28

anta ‘orada’ *kim a. bilgä biliglig idok burhanlar* 34

arın- ‘temizlenmek’ *a.-m...* 9

arınmıklıg ‘temizlenme’ *a. ...* 53

asure << Skt. *asura* ‘şeytan’ *a. +lar eliginiğ* 13

ażun < Soğd. ”žwn, ’zw’n(h) ‘hayat şekli’ *a. tnl(i)g ...* 6

B

- bar- ‘gitmek, varmak’ *yolug b.-ip* 60
- barça ‘bütün, tamamen’ *tolp oronta b.+da tægüzün* 27
- basguk ‘dağ kitlesi’ *tag b.+larınıñ* 15
- baş ‘baş’ *üzä b.+ların ...* 54
- b(ä)k (okuma düzeltilmesi: *bag*) ‘bağ, zincir, bukağı’ *b.+ıntın bukagusıntın* 57
- b(ä)kütgü, [b(ä)kütgü] ‘zincir’ *b.+kä eyin bolurlar* 64, 66, 68, 70
- b(ä)lgür- ‘ortaya çıkmak’ *b.-miş* 33
- bermäk ‘verme’ *buşı b.+dä* 69
- beşinç ‘beşinci’ *b. ol nom* 45
- bışrun- ‘öğrenmek’ *b.-sarlar ötrü ...* 2
- bil- ‘bilmek’ *bir nomda tutulmuşın b.-gäli uyurlar* 42
- bilgä ‘bilge’ *b. biliglig ‘bilgelik’ b. biliglig idok burhanlar* 34
- biliglig ‘bilgili’ *bilgä b. ‘bilgelik’ bilgä b. idok burhanlar* 35
- bir ‘bir’ *b. kuşatreliğ ak bolup* 50; *b. nomda tutulmuşın* 41
- bir[ök] ‘fakat’ *b. ...* 62
- bo ‘bu’ *b. 26, 28, 30; b. ärür törtünç* 30; *anın b. buyan ävirmä[k]* ... 28; *yänä b. buyan ävirmäk içintä kulmuş* 26
- bol-, *bol-* ‘olmak’ *b.-ur* 45; *b(ä)kütgükä eyin b.-urlar* 64, 66, 68, 70; *bir kuşatreliğ ak b.-up* 50
- boşu- ‘serbest bırakmak, azat etmek’ *kişiläriğ yazukıntın b.-yurlar* 59
- bukagu ‘bağ, bukağı, zincir’ *bagıntın b.+sıntın* 57
- bul- ‘edinmek, bulmak’ *burhan kutın b.-mişların körkitip* 35; *burhanlar-dın äşidmiş nomug unıtımsız b.-ur* 43
- burhan < Çin. 佛 *fo* ‘Buddha’ ve Tü. *han* ‘Buddha’ *b.+lardın äşidmiş nomug* 42; *b.+lar işin ...* 38; *b.+lar y(a)rılıkamış* 43; *bilgä biliglig idok b.+lar* 35; *burhan kutın bulmuşların b.* 35
- buşı < Çin. 布施 *bushi* ‘sadaka’ *b. bermäkdä* 69
- buyan, [bu]yan << Skt. *punya* ‘sevap’ *b. ävirmäk* 26, 28, 31; *b.+ın tolp oronta barçada tægüzün* 27
- [bü]tgü ‘ikmal, tamamlama’ ... *b.+siñä* 17
- bütür- ‘tamamlamak’ *tıdıgsız adasız b.-ürlär* 52

Ç

çambu < Skt. *jambu* ‘elma’ ç. *sögüt yapırgakı* 14

çoğ ‘parıltı, ışık’ ç. ... 55

E

elig ‘han’ *asurelar e.+iniş* 13

etig ‘donanım, süs’ e. ... 40

eyin, [eyin] ‘(bol- ile) uygun (davranmak)’ *b(ä)kütgükä e. bolurlar* 64, 66, 68, 70

Ä

äd ‘mal, mülk’ ä. *tavar* 66

ädgü ‘iyi’ ä. *kılınçların* 3; ä. *yiltizläriğ* 65, 67, 69

ädräm ‘fazilet’ *kälig ä.+lär* ... 37; *yetgülük ä.+lärkä tägmişkä* 26

ämğäk ‘sıkıntı, eziyet’ ä. *din* ... 12

är- ‘yardımcı eylem, -dIr; olmak, var olmak, mevcut olmak’ ä.-*sär* 39; *bo ä.-ür törtünç* 30; *[t]äglök ä.-tükin* 46; idok kutlug yer oronlar ä.-*sär* 34

äşid- ‘işıtmek, duymak’ *burhanlardın ä.-miş nomug* 42

ävir-, ävir- ‘çevirmek, tevcih etme’ ädgü kılınçların ä.-*ä* 3; *nomlug tilgän ä.-ip* 36

ävirmäk, ävirmä[k] ‘çevirme, tevcih etme’ *buyan ä.* 26, 29, 31

I

idok ‘kutsal’ *i. burhanlar* 35; *i. kutlug yer oronlar* 33

ıyat ‘utanma’ *i.* ... 4

İ

içintä ‘içinde’ *buyan ävirmäk i. kılmiş* 27

imrär[igmä] ‘bütün’ *i.* ... 5

isig ‘sıcak’ *i. özlärin* 60

iş ‘iş’ *i. küdüglärin* 52; *burhanlar i.+in* ... 38

K

kalık ‘gökyüzü’ ... *kök k. ‘gökyüzü₂’* 47

kayu ‘hangi’ *k.+dın sıñar* 51

kälig ‘gelme’ *ulug küü k. ädrämlär* 37

k(ä)ntü ‘kendi’ *k.+läri* 49

kıl- 'işlemek, yapmak' ... *k.-ip oronka yetürmək* 29; *bo buyan ävirmäk içintä k.-mış* 27

kılınç 'amel, davranış' *ädgü k.+ların* 'sevap, iyi amel' 3

kim 'öyle ki; her kim' *k. anta bilgä biliglig* 34; *k.+lär bir[ök]* ... 61

kişi 'kişi' *k.+läriḡ yazukıntın boşuyurlar* 58

kizläklig 'gizli, örtülü' *ürtüglüg k. 'örtülü₂, gizli₂' ürtüglüg k. nomlarının* 44

kol- 'dilemek, istemek' *k.-mıška anın bo buyan ävirmä[k]* 28; *k.-urlar* ... 4

kök 'gök, gökyüzü' *k. kalık 'gökyüzü₂'* 47

köni 'doğru, gerçek' *k. nom törö* 49

körkit- 'göstermek' *burhan kutın bulmuşların k.-ip* 36

kuşatrelig << Skt. *chattrā* 'Buddha'nın gölgeliği, şemsiye, örtü' ve Tü. *lig 'gölgelikli, şemsiyeli' yalnız bir k. ak bolup* 50

kut 'kutsallık' *burhan k.+ın bulmuşların körkitip* 35

kutgar- 'kurtarmak' *tnl(i)glarıḡ b(ä)kintın bukagusıntın k.-urlar* 58

kutlug 'kutsal' *ıdok k. 'kutsal₂' ıdok k. yer oronlar* 34

kuvrag 'topluluk' *terinintä k.+ınta 'topluluk₂'* 65

küç 'güç' *k.+i* ... 8

küdüg 'iş' *iş k.+lärin* 52

küü 'ün, şan, şöret, (metinde *kälig* ile) büyü' *ulug k. kälig* 36

N

[niz]vani < Soğd. *nyzβ'ny(y)* 'hırs' ... *n.+lar* 21

nom < Soğd. *nwm* 'öğreti' *beşinç ol n. ...* 45; *burhanlardın äşidmiş n.+ug* 43; *köni n. törö tuttururlar* 49; *sakışsız n.+lar* 41; *ürtüglüg kizläklig n.+ların alın* 44; *yalnuz bir n.+da tutulmuşın* 41

nomlug 'öğretili' *n. tilgän ävirip* 36

O

ol 'o' *o. yınakdınkı iş küdüglärin* 51; *beşinç o. nom* 45

oron 'yer' *o.+ka yetürmək* 29; *buyanın tolḡ o.+ta barçada tägzün* 27; *kutlug yer o.+lar ärsär* 34; *öñi öñi tolḡ o.+ka yetgülik* 25

[oz]gur- 'kurtarmak' *ölümintın o.-urlar* 61

Ö

ölüm 'ölüm' *ö.+ıntın [oz]gururlar* 61

ölümçi ‘ölmek üzere olan, ölecek’ ö. *tınl(ı)glarığ* 59

öñji ‘başka’ ö. ö. *tolp oronka yetgülük* 25

ötrü ‘sonra’ *bışrunsarlar* ö. ... 2

öz ‘beden, vücut’ *isig ö.+lärin* 60

P

pret < Soğd. *pr’yt*, Toh. A *pret* < Skt. *preta* ‘aç ruh’ *p. y[ılkı]* ... 11

S

sakıışsız ‘sayısız’ *s. nomlar* 41

sınjar ‘taraf’ *kayudın s. ugrasar* 51

sögüt ‘ağaç’ ... *çambu s. yapırgakı* 14

T

tag ‘dağ’ *t. basguklarınıy* 15

takı ‘ve, dahi’ *t. ymä kimlär bir[ök]* 61

tavar ‘mal, mülk’ äd *t.* 67

täg- ‘değmek, ulaşmak’ *buyanın tolp oronta barçada t.-zün* 28; *oronka yetgülük ädrämlärkä t.-mişkä* 26

[t]äglök ‘kör’ *t. ärtükin* 46

täñşisiz ‘benzersiz, karşılaştırılmaz’ *t. yöläşürügsüz ‘benzersiz,’ t. yöläşürügsüz idok kutlug yer* 33

terin ‘topluluk’ *t.+intä kuvragınta ‘topluluk,’* 64

tıdıgsız ‘engelsiz’ *t. adasız* 52

tınl(ı)g ‘canlı’ *t.+larığ* 57; *ažun t.* ... 6; ölümçi *t.+larığ* 60

tılğan ‘tekerlek’ *nomlug t. ävirip* 36

tiñil- ‘terkedilmek’ ... *t.-mädin* 18

tokuz ‘dokuz’ ... *t.* 23

tolp ‘bütün, hep’ *t. oronka yetgülük* 25; *t. oronta barçada tägzün* 27

[tö]rlüg ‘türlü’ ... *t.* 22; *tört t. ülgüsü[z]* ... 1

törö ‘öğreti, yasa’ *nom t. ‘öğreti,’ köni nom t. tuttururlar* 49

tört ‘dört’ *t. törlüg ülgüsü[z]* ... 1

törtünç ‘dördüncü’ *t.* 43; *bo ärür t.* 30

tutşı ‘devamlı’ *t. tügmä* 62

tuttur- ‘tutturmak’ *köni nom törö t.-urlar* 49

tutul- ‘tutulmak’ *bir nomda t.-mışın* 41

tüg- ‘bağlamak’ ... *tutşı t.-mä* 62

tütün ‘duman’ ... *t.* 16

U

u- ‘muktedir olmak’ *bir nomda tutulmuşın bilgäli u.-yur* 42

ugra- ‘niyetlenmek’ *kayudın sınar u.-sar* 51

ulug ‘büyük’ *u. küü kälig ädrämlär ...* 36

unitmaksız ‘unutmaksızın’ *burhanlardın äşidmiş nomug u. bulur* 43

uz, *uz* ‘iyi’ *buşı bermäkdä u. [yığınmak]* 69; *äd tavar yevägintä u. yığınmak* 67; *terinintä kuvragınta u. yığınmak* 65

Ü

üçünç ‘üçüncü’ *ü.* 42

ülä- ‘paylaştırmak’ *ü.-yürlär* 49

ülgüsü[z] ‘sayısız’ *tört törlüg ü.* 1

ülüg ‘pay, hisse’ *ü. ...* 7

ürtüglüg ‘gizli, örtülü, saklı’ *ü. kızläklig ‘örtülü₂, gizli₂’ ü. kızläklig nomlarınığ* 44

üzä, [üzä] ‘ile, dolayısıyla’ *ü. başların ...* 54; ... *ü.* 20, 24; *äd tavar yevägintä uz yığınmak ü.* 67; *buşı bermäkdä uz [yığınmak ü.]* 69; *terinintä kuvragınta uz yığınmak ü.* 65

Y

yalñuz ‘ancak, yalnız, tek’ *k(ä)ntüläri y.+ın bir kuşatreliğ ak bolup* 50; *sakışsız nomlar y. bir nomda* 41

yañıl- ‘yanılmak, hata etmek’ *yazmış y.-mış ‘yanılmak₂’* 58

yapırgak ‘yaprak’ *y.+ı* 14

y(a)rlıka- ‘emretmek, buyurmak’ *y.-mış* 44

yaz- ‘yanılmak, hata etmek’ *y.-mış yañılmış ‘yanılmak₂’ y.-mış yañılmış kişiläriğ* 58

yazuk ‘suç, günah’ *y.+ıntın boşuyurlar* 59

yänä ‘yine’ *y. bo buyan ävirmäk* 26

yer ‘yer’ *y. oronlar ‘yer₂’ idok kutlug y. oronlar* 34

yet- ‘yetmek, erişmek’ *öñi öñi tolöp oronka y.-gülük* 25

- yetürmāk ‘ulaştırma’ *oronka* y. 29
 yevāg ‘donatım, teĉhizat’ ād tavar y. + *intā uz yıgınmak* 67
 yıgınmak, [yıgınmak] ‘yoğunlaşma, konsantrasyon’ *buşı bermākđā uz [y.]* 69; ād tavar yevāgintā uz y. 67; *terinintā kuvragınta uz y.* 65
 y[ilkı] ‘hayvan’ *pret* y. 11
 yıñakdınkı ‘yöndeki’ y. *iř küdüglärin* 51
 yiltiz ‘kök, esas’ ādgü y. + *lärig* 65, 68, 70
 ymä ‘yine, dahi’ ... [*anĉu*] *layu* y. 19; *takı y. kimlär bir[ök]* 61
 yol ‘yol’ y. + *ug barıp* 60
 yöläřürügsüz ‘benzersiz, karşılaştırılmaz’ *tāñāřısız* y. ‘benzersiz₂’
tāñāřısız y. *ıdok kutlug yer oronlar* 33

Sonuç

Eski Uygur edebiyatı temelde Budizm, Manihaizm ve Nasturi Hristiyanlıĝa ilişkin eserlerin tercümesine dayanmaktadır. Bunlar içinde de en büyük yazınsal kaynaĝı Budist eserler oluşturmaktadır. Budizmin en hacimli eserlerinden biri olan Sanskritçe *Buddhāvataṃsaka-sūtra* ‘çiçek bezeme *sūtrası*’ ve Çincesiyle *Huayan jing* (華嚴經) Çin’de oluşum gösteren Huayan (華嚴) ekolünün temelini oluşturur. Eski Uygurca *Buddhāvataṃsaka-sūtra* tefsirine ilişkin dört fragmanın neşri temelinde 70 satır tespit edilmiştir. Çalışmada ele alınan fragmanlardan dizin bölümünde 143 madde başı tespit edilmiş olup bunlardan da 29’u fiil türündedir. Ayrıca söz varlıĝından on sözcüğün ise ödünçlenmiş olduĝu görölmektedir. Türk Budizminde mevcut olan Budist ekollerinin tespiti ve Türkçe Budist külliyatın sınırlarının çizilebilmesinde bu çalışmanın katkı saĝlayacaĝı açıktır.

Kısaltmalar

AdW	Akademie der Wissenschaften
AKDITYK	Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu
BBAW	Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften
bk.	bakınız
BT	Berliner Turfantexte
Çin.	Çince
DDB	Digital Dictionary of Buddhism
EUyg.	Eski Uygurca
krş.	karşılaştırınız
nu.	numara
SGKAO	Schriften zur Geschichte und Kultur des Alten Orients
Skt.	Sanskritçe
Soğd.	Soğdca
TDK	Türk Dil Kurumu
VdSUA	Veröffentlichungen der Societas Uralo-Altaica
ZAGA	Zentralinstitut für Alten Geschichte und Archäologie

Kaynakça

- Adams, Douglas Q. (2013), A Dictionary of Tocharian B. Revised and Greatly Enlarged. Vol. 1-2, Amsterdam & New York: Rodopi. (Leiden Studies in Indo-European. 10.)
- Chiu, King Pong (2016), Thomé H. Fang, Tang Junyi and Huayan Thought: A Confucian Appropriation of Buddhist Ideas in Response to Scientism in Twentieth-Century China, Leiden & Boston: Brill. (Modern Chinese Philosophy. 8)
- Clauson, Sir Gerard. (1972), An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish, Oxford: Oxford at the Clarendon Press.
- Egerton, Franklin. (1953), Buddhist Hybrid Sanskrit Grammar and Dictionary, c. II: Dictionary, New Haven: Yale University Press.
- Erdal, Marcel (1991), Old Turkic Word Formation. A Functional Approach to the Lexicon. Vol. I-II, Wiesbaden: Harrassowitz. (Turcologica 7.)
- Gharib, B. (1995), Sogdian Dictionary: Sogdian-Persian-English, Tehran: Farhang.
- Hamar, Imre (2007), "The History of the *Buddhāvataṃsaka-sūtra*: Shorter and Longer Texts", Reflecting Mirrors: Perspectives on Huayan Buddhism, Wiesbaden: Harrassowitz Verlag: 139-167. (Asiatische Forschungen. 151)
- Hamar, Imre (2014), "Huayan Explorations of the Realm of Reality", The Wiley-Blackwell Companion to East and Inner Asian Buddhism, ed. Mario Poceski, Blackwell Publishing: 145-165.
- Hirakawa, Akira. (1997), A Buddhist Chinese-Sanskrit Dictionary, Tōkyō: Reiyukai.
- Kara, Georg – Zieme, P. (1976), Fragmente tantrischer Werke in uigurischer Übersetzung, Berlin: Akademie-Verlag. (AdW der DDR. ZAGA. SGKAO. BT. 7.)
- Monier-Williams, Monier (1899), A Sanskrit-English Dictionary, Oxford: Oxford University Press.
- Nadalyayev, V. M. – Nasilov, D. M. – Teniřev, E. R. – řerbak, A. M. (1969), *Drevnyurk-skiy Slovar* '. Leningrad: Izdat. Nauka, Leningradskoe Otd. (Akademiya Nauk SSSR. Institut Yazıkoznaniya).
- Ölmez, Mehmet (2017), "Eski Uygurca İkillemeler Üzerine", Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten, C. 65, S. 2, s. 243-311.
- Özertural, Zekine (2012), Alttürkische Handschriften Teil 16: Mahāyāna-sūtras und Kommentartexte, Stuttgart: Franz Steiner. (Verzeichnis der Orientalischen Handschriften in Deutschland. XIII, 24.)
- Poucha, Pavel (1955), Institutiones Linguae Tocharicae. Pars I: Thesaurus Linguae Tocharicae Dialecti A, Praha: Statni Pedagogicke Nakladatelstvi. (Monografie Archivu Orientalniho. XV.)

- Rhys Davids, T. W. – Stede, W. (1921-1925), *The Pali Text Society's Pali-English Dictionary*, Oxford: Pali Text Society.
- Röhrborn, Klaus (1977-1998), *Uigurisches Wörterbuch. Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien*, 1-6. Wiesbaden: Steiner.
- Röhrborn, Klaus (1991), *Die alttürkische Xuanzang-Biographie VII. Nach der Handschrift von Leningrad, Paris und Peking sowie nach dem Transkript von Annemarie von Gabain hrsg., übersetzt und kommentiert*, Wiesbaden: Harrassowitz. (Xuanzangs Leben und Werk. 3. VdSUA. 34.)
- Röhrborn, Klaus (2010), *Uigurisches Wörterbuch. Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien, Neubearbeitung, I. Verben. Band. 1: ab- - äzüglä* Stuttgart: Steiner.
- Tekin, Şinasi (1966), "Buyan Evirmek (Sevâbın Tevcihi)", Reşid Rahmeti Arat İçin, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, s. 390-411.
- Tezcan, Semih (1974), *Das uigurische Insadi-Sūtra*, Berlin: Akademie-Verlag. (AdW der DDR. ZAGA. SGKAO. 6. BT. 3.)
- Tokyürek, Hacer (2018), *Altun Yaruk Sudur IV. Tegziñç (Karşılaştırmalı Metin Yayını)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. (AKDITYK. TDK. 1268. Eski Uygurca Kütüphanesi 8.)
- Tokyürek, Hacer (2019), *Eski Uygur Türkçesinde Budizm ve Manihaizm Terimleri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. (AKDITYK. TDK. 1294)
- Wilkins, Jens (2007), *Das Buch von der Sündentilgung. Edition des alttürkisch-buddhistischen Kšanti Kılğuluk Nom Bitig. Teil 1. [Vorwort, Einleitung, Edition]. Teil 2. [Glossar, Transliterationen, Tafeln]*, Turnhout: Brepols. (BBAW. Akademienvorhaben Turfanforschung. BT. 25, 1 ve 2.)

Elektronik Kaynaklar

- DDB = Digital Dictionary of Buddhism, www.buddhism-dict.net (Eriřim tarihi: 27.03.2020).
- U 1305 ([T I] 9): [ön:] <http://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u1305seite1.jpg> (Eriřim tarihi 25.03.2020) ve [arka:] <http://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u1305seite2.jpg> (Eriřim tarihi: 25.03.2020)
- U 1307 ([T I] 8): [ön:] <http://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u1307seite2.jpg> (Eriřim tarihi 25.03.2020) ve [arka:] <http://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u1307seite1.jpg> (Eriřim tarihi: 25.03.2020)
- U 1309 ([T I] 7): [ön:] <http://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u1309seite1.jpg> (Eriřim tarihi: 25.03.2020) ve [arka:] <http://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u1309seite2.jpg> (Eriřim tarihi 25.03.2020)
- U 1320 ([T I L] 3): [ön:] <http://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u1320seite2.jpg> (Eriřim tarihi 25.03.2020) ve [arka:] <http://turfan.bbaw.de/dta/u/images/u1320seite1.jpg> (Eriřim tarihi: 25.03.2020)